

Από την κατάργηση του Πατριαρχείου Πεκίου (1766) έως την ανασύστασή του (1920)¹

Ανάτυπο για τους φοιτητές στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα: Σπουδές στην Ορθόδοξη Θεολογία του Ε.Α.Π. (2016).

Γεώργιος Νεκτάριος Λόης

Το σερβικό Κράτος είχε πάψει να υφίσταται από το έτος 1459 και με την κατάργηση του Πατριαρχείου Πεκίου, το έτος 1766, έπαυε να υφίσταται και η Σερβική Εκκλησία, η οποία όλα τα προηγούμενα έτη της Οθωμανοκρατίας ήταν το ενωτικό στοιχείο του σερβικού λαού. Όμως ο κατώτερος κλήρος της Σερβικής Εκκλησίας συνέχισε, όσο μπορούσε, το έργο του προς όφελος του ποιμνίου κάτω από δυσμενείς συνθήκες. Τόσο ο λαός όσο και η Εκκλησία βρέθηκαν σε μία νέα εμπερίστατη κατάσταση και πολύ σκληρότερη απ' ό,τι είχαν συνηθίσει έως τότε.

Οι επαρχίες της Σερβικής Εκκλησίας ανήκαν πλέον στην δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου και τοποθετούνταν αρχιερείς ελληνικής καταγωγής, Φαναριώτες, τους οποίους ο σερβικός λαός δεν αποδέχθηκε κυρίως λόγω της φοροεισπρακτικής πολιτικής των Οθωμανών, οι οποίοι είχαν αναθέσει στους αρχιερείς την συλλογή των φόρων για την συνέχιση λει-

τουργίας των επαρχιών τους. Λόγω τούτου, πολλές φορές, κατηγορήθηκαν αδικώς ως υπεύθυνοι για αυτήν την φοροεισπρακτική πολιτική. Φυσικά δεν έλειψαν και ορισμένοι που αυθαιρέτησαν. Εκτιμώ ότι δημιουργήθηκε σε πολλές περιπτώσεις μία λανθασμένη εικόνα, η οποία δυστυχώς αδικεί την πλειοψηφία των Φαναριωτών αρχιερέων. Άλλωστε είναι λάθος να προσπαθούμε να ερμηνεύουμε το παρελθόν με όρους του παρόντος και μάλιστα την περίοδο της Οθωμανοκρατίας, που ήταν εντελώς διαφορετική ή κατάσταση.

1. Το αυτόνομο καθεστώς του 1831

Από την κατάργηση του Πατριαρχείου Πεκίου (1766), στο κέντρο των εξελίξεων βρέθηκε το πασαλίκι του Βελιγραδίου και η περιοχή της Σουμαδίας. Εκεί διαδραματίστηκαν και τα πρώτα επαναστατικά κινήματα των Σέρβων, τα έτη 1804 και 1815, τα οποία και επέφεραν, το έτος 1830, την αναγνώριση της εσωτερικής ανεξαρτησίας της Σερβίας, ως αυτόνομης Ηγεμονίας. Με το Χατι Σερίφ λοιπόν του 1830, η Σερβία απέκτησε όχι μόνο την εσωτερική αυτονομία της αλλά άνοιξε και ο δρόμος για την Κανονική λύση του εκκλησιαστικού ζητήματος. Έτσι, τον Νοέμβριο του 1830, ο ηγεμόνας της Σερβίας Μίλος Ομπρένοβιτς ξεκίνησε τις διαπραγματεύσεις με το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Αυτό που διαφαινόταν ως εφικτή λύση ήταν το καθεστώς της αυτονομίας. Έτσι, μετά από οκτώ μήνες ο Μίλος κατέληξε σε συμφωνία και απέστειλε στην Κωνσταντινούπολη, τον Ιούλιο

¹ Η παρούσα μελέτη αποτελεί αυτοτελές κεφάλαιο στο υπό έκδοση βιβλίο: Γεώρ. Νεκ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας. Πολιτική και Εκκλησιαστική*, (2017).

του 1831, τους αρχιμανδρίτες Μελέτιο και Νικηφόρο για να χειροτονηθούν, τον Αύγουστο του ίδιου έτους, αντίστοιχα σε μητροπολίτης Βελιγραδίου και επίσκοπος Ουζίτσης.² Τον ίδιο μήνα εκδόθηκε από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και ο Συνοδικός Τόμος «Περί εσωτερικής διοικητικής αυτονομίας της Σερβικής Εκκλησίας με διατήρηση του δικαιώματος της εποπτείας από το Οικουμενικό Πατριαρχείο». Με τον Τόμο αυτό ρυθμίστηκε το εκκλησιαστικό καθεστώς της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο παραχώρησε στην Σερβική Εκκλησία το καθεστώς του αυτονόμου και όχι του αυτοκεφάλου, διότι την συγκεκριμένη περίοδο η τοπική Εκκλησία βρισκόταν εντός μίας αυτόνομης Σερβικής Ηγεμονίας, η οποία ήταν υπό την εποπτεία της Υψηλής Πύλης και κατέβαλε ετήσιο φόρο στον σουλτάνο.

Οι αποφάσεις του Οικουμενικού Πατριαρχείου διατυπώθηκαν ως εξής: 1. Οι αρχιερείς των σερβικών επαρχιών θα εκλέγονται από τον κλήρο, τον λαό και τον ηγεμόνα και η εκλογή θα επικυρώνεται από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και στην συνέχεια θα χειροτονούνται. Αν ζητηθεί από το Οικουμενικό Πατριαρχείο μπορεί να προταθεί κατάλληλο πρόσωπο για την πλήρωση κάποιας επαρχίας. Ο μητροπολίτης Βελιγραδίου και πάσης Σερβίας θα πρέπει να είναι σερβικής καταγωγής. 2. Αν προστεθούν νέες επαρχίες στην Σερβία, οι νέοι αρχιερείς θα ε-

² **Ђ. Слијепчевић**, *Историја Српске Православне Цркве*, књ. II., Београд 1962, стр. 317-318.

κλέγονται και θα χειροτονούνται με τον ίδιο τρόπο, όπως αναφέρεται ανωτέρω. 3. Η Σερβική Εκκλησία θα πληρώνει ετήσιο φόρο στο Οικουμενικό Πατριαρχείο. 4. Δεν μπορεί να κηρυχθεί «έκπτωτος» σέρβος αρχιερέας, χωρίς απόφαση του Οικουμενικού Πατριάρχη και την συναίνεση του Σέρβου ηγεμόνα. 5. Οι αρχιερείς της Σερβικής Εκκλησίας οφείλουν να μην δημιουργούν χρέη εις βάρος του σερβικού λαού. 6. Τα περιουσιακά στοιχεία των σερβικών μητροπόλεων και επισκοπών περιέρχονται στους σέρβους για «έργα θεοφιλή και θεάρεστα». Δεν δύναται να τα διεκδικήσει ουδείς, ούτε ο Πατριάρχης, ούτε οι σέρβοι αρχιερείς. 7. Να μνημονεύεται σε όλη την σερβική επικράτεια κατά την τέλεση των Ιερών Ακολουθιών το όνομα του Οικουμενικού Πατριάρχη.³

Έτσι, η Σερβική Εκκλησία αποκτούσε την απόλυτη ελευθερία, οι αρχιερείς της θα εκλέγονταν στην Σερβία και ο μητροπολίτης Βελιγραδίου θα έφερε τον τίτλο «πάσης Σερβίας». Η εξάρτησή της από το Οικουμενικό Πατριαρχείο ήταν τυπική και δεν περιόριζε την αυτονομία της. Άλλωστε και ο όρος της μνημόνευσης ήταν τυπικός από την στιγμή που το Οικουμενικό Πατριαρχείο ήταν υποχρεωμένο να αναγνωρίζει τους εκλεγμένους από τον σερβικό λαό αρχιερείς. Πρώτος μητροπολίτης Βελιγραδίου ήταν ο Μελέτιος Παύλοβιτς (1831-1833), ο οποίος εί-

³ **Πατριαρχικός και Συνοδικός Τόμος, έτους 1831**, περί εσωτερικής διοικητικής αυτονομίας της Σερβικής Εκκλησίας με διατήρηση δικαιώματος της εποπτείας από το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

χε διατελέσει ηγούμενος της μονής Βρατσέβνιτσα. Ο ίδιος έλαβε μέρος και στις δύο εξεγέρσεις του σερβικού λαού αγωνιζόμενος κατά των Οθωμανών. Ο Μελέτιος με το που ανέλαβε την μητρόπολη Βελιγραδίου είχε να αντιμετωπίσει πολύπλευρα προβλήματα. Αρχικά έπρεπε να μεριμνήσει για την ανασυγκρότηση και οργάνωση της Εκκλησία, καθώς και για την συγκρότηση της αρχιερατικής Συνόδου. Στο μορφωτικό και οικονομικό ζήτημα των κληρικών φρόντισε να βρει λύσεις κοινά αποδεκτές. Ιδιαίτερα ενδιαφέρθηκε στο να εξασφαλίσει το αυτοδιοίκητο της Εκκλησίας από τις παρεμβάσεις των Αρχών. Απεβίωσε αιφνιδίως, στις 8 Ιουνίου του 1833.

Τον Μελέτιο διαδέχθηκε στην μητρόπολη Βελιγραδίου ο Πέτρος Γιοβάνοβιτς (1833-1859),⁴ ο οποίος προερχόταν από την μητρόπολη Καρλοβακίων. Ο Πέτρος διέθετε ιδιαίτερες Θεολογικές γνώσεις και υψηλό μορφωτικό επίπεδο. Αυτό συνέβαλε στην αντιμετώπιση διαφόρων θεσμικών προβλημάτων της οργάνωσης της Σερβικής Εκκλησίας, όπως της θεσμοθέτησης του πρώτου Καταστατικού (1836),⁵ της διοίκησης, της εκπαίδευσης των κληρικών και γενικότερα της εκκλησιαστικής παιδείας και των συγγραμμάτων της. Ο Πέτρος κατόρθωσε να ψηφιστούν και διάφοροι νόμοι που αφορούσαν την Εκκλησία όπως ο νό-

⁴ Σχετικά, βλ. **Α. Илић**, *Петар Јовановић митрополит београдски. Његов живот и рад 1833-1859*, по архивским изворима, Београд 1911.

⁵ **Р. Веселиновић**, *Историја српске цркве са народном историјом*, књ. II, Београд 2004, стр. 164.

μος περί διαζυγίου, το έτος 1834, το Σχέδιο της πνευματικής εξουσίας στην Σερβία, το έτος 1836, και ο νόμος περί συνάψεως γάμου, το 1837. Κατόρθωσε να ιδρύσει την Εκκλησιαστική Σχολή Βελιγραδίου, το έτος 1836, στην οποία η φοίτηση αρχικά ήταν διετής και στην συνέχεια τριετής.⁶ Ο ίδιος ενδιαφέρθηκε και για την βελτίωση των οικονομικών του κατώτερου κλήρου, στους οποίους παραχώρησε γαία καλλιεργήσιμη για τις ανάγκες τους, το έτος 1842. Ο Πέτρος για τις ανάγκες της Εκκλησίας προσείλκυσε διδακτικό προσωπικό από το εξωτερικό και απέστειλε πολλούς νέους να σπουδάσουν στην Ρωσία. Σε ολόκληρη την χώρα ανακαινίζονταν και ανεγείρονταν νέοι ναοί και μονές. Τις προσπάθειες του Πέτρου υποστήριξαν και οι Αρχές της χώρας. Όμως, το έτος 1859, αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την Σερβία για πολιτικούς λόγους. Διέφυγε στο Καρλοβάκιο όπου έγινε επίσκοπος Άνω Καρλοβακίου και απεβίωσε, το έτος 1864.⁷

Η μακροχρόνια σύγκρουση των δυνασθειών Καραγεώργη και Ομπρένοβιτς, το έτος 1859, εισερχόταν σε μία περίοδο κορύφωσης. Η κρίση αυτή ανάγκασε και τον μητροπολίτη Πέτρο σε παραίτηση και στην θέση του εξελέγη ο μαθητής του Μιχαήλ Γιοβάνοβιτς (1859-1881),⁸ ο οποίος ήταν και ο τελευταίος μητροπολίτης Βελιγραδίου, του οποίου η εκλογή έπρεπε να επικυ-

⁶ **Ђ. Слијепчевић**, *Историја Српске Православне Цркве*, књ. II, о.ав., стр. 342.

⁷ **Рад. Грујић**, *Православна Српска Црква*, Београд 1921. стр. 151.

⁸ **П. Пузовић**, *Српска Православна Црква – Прилози за историју 2*, Београд 2000, стр. 69-90.

ρωθεί από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Ο μητροπολίτης Μιχαήλ ήταν απόφοιτος της Πνευματικής Ακαδημίας του Κιέβου.⁹ Επιστρέφοντας στην Σερβία διετέλεσε καθηγητής της Εκκλησιαστικής Σχολής Βελιγραδίου και το έτος 1854 έγινε επίσκοπος Σάμπατς. Ο ίδιος κατόρθωσε να συνεχίσει το έργο του προκατόχου του και έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στην καλλιέργεια της εκκλησιαστικής εκπαίδευσης. Ήταν υπέρμαχος των συμφερόντων του σερβικού λαού που βρισκόταν ακόμη υπό τον Οθωμανικό ζυγό στις περιοχές της Νότιας Σερβίας, στην Βοσνία και στην Ερζεγοβίνη. Συνέβαλε στις διαχριστιανικές σχέσεις της Σερβικής Εκκλησίας και δέχθηκε τα πυρά από διάφορους αντιθησκευτικούς κύκλους της χώρας, οι οποίοι υποστήριζαν ότι το ζήτημα της πίστωσης είναι προσωπική υπόθεση του κάθε ανθρώπου και αιτούνταν την κατάσχεση της μοναστηριακής περιουσίας προς όφελος του λαού. Στο πρόγραμμα σπουδών της Εκκλησιαστικής Σχολής Βελιγραδίου εισήγαγε τα μαθήματα της Φιλοσοφίας και της Παιδαγωγικής.¹⁰ Όμως οι δραστηριότητές του δεν σταματούν εδώ. Υπήρξε ο ιδρυτής του σερβικού Ερυθρού Σταυρού και ο Πρόεδρος του Συλλόγου για την απελευθέρωση των αφρικανών δούλων.¹¹

⁹ Н. Дучић, *Историја српске православне цркве*, Βεογραδ 1894, стр. 224.

¹⁰ Рад. Грујић, *Православна Српска Црква*, ο.αν., стр. 152-153.

¹¹ Ђ. Слјепчевић, *Историја Српске Православне Цркве*, књ. II, ο.αν., стр. 387.

Το Σεπτέμβριο του 1862, έχουμε την ψήφιση του Νόμου «Περί Εκκλησιαστικών Αρχών» που αφορούσε στην οργάνωση της αυτόνομης Σερβικής Εκκλησίας. Ο Νόμος όμως αυτός ερχόταν σε αντίθεση με τους Κανόνες και αυτό διότι καταργούσε στην ουσία την Σύνοδο και τον μητροπολίτη και ανέθετε υπερεξουσίες στον υπουργό Παιδείας.¹² Λόγω τούτου, ο μητροπολίτης Μιχαήλ, διαμαρτυρήθηκε με επιτολή προς τον ηγεμόνα Μιχαήλ Ομπρένοβιτς, χωρίς όμως να κατορθώσει να αλλάξει κάτι. Το Δεκέμβριο του 1882, ψηφίστηκε νέος Νόμος, «Μεταβολές και συμπληρώσεις του Νόμου, του 1862, περί Εκκλησιαστικών Αρχών». Με τον νέο αυτό Νόμο η Πολιτεία αποπειράθηκε να υποτάξει πλήρως την Σερβική Εκκλησία. Έτσι, έχουμε την σφοδρή αντίδραση πολλών αρχιερέων και την εξορία τους από την Κυβέρνηση. Επέστρεψαν μετά την παραίτηση του Μίλαν Ομπρένοβιτς (1889). Μεταξύ αυτών που αντέδρασαν στον Νόμο και στα πολιτικά δρώμενα ήταν και ο μητροπολίτης Βελιγραδίου Μιχαήλ. Αποτέλεσμα της σύγκρουσης με την βασιλική Κυβέρνηση για την ανάμιξη του κράτους στα αμιγώς εκκλησιαστικά ζητήματα ήταν να απομακρυνθεί, το έτος 1883, από την μητρόπολη Βελιγραδίου.

Την περίοδο αυτή μητροπολίτης ανέλαβε ο Θεοδοσίος Μράοβιτς (Μάρτιος 1883 - Μάιος 1889), ο οποίος χειροτονήθη-

¹² Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Σερβική Ορθόδοξος Εκκλησία στο παρελθόν και στο παρόν. Ο Κόσμος της Ορθοδοξίας*, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 56.

κε στην μητρόπολη Καρλοβακίων.¹³ Όσο διάστημα ήταν στην εξορία, ο μητροπολίτης Μιχαήλ, ταξίδευσε στους Αγίους Τόπους, στο Άγιον Όρος και στην Ρωσία όπου έζησε για πέντε έτη. Μετά την παραίτηση του βασιλέα Μίλαν (1889), και του μητροπολίτη Θεοδόσιου (1889) επέστρεψε και πάλι στην Σερβία, τον Μάιο του 1889, και ανέλαβε τον θρόνο του. Ένα έτος αργότερα έχουμε την τροποποίηση του Νόμου του 1862 και του 1882 με τον νέο Νόμο του έτους 1890, «Περί των Εκκλησιαστικών Αρχών της Ορθόδοξου Σερβικής Εκκλησίας»,¹⁴ με τον οποίο ήταν σχετικά σύμφωνη και η Σύνοδος. Παρότι στον Νόμο του 1890, τροποποιήθηκαν εν μέρει κάποια άρθρα του, τα έτη 1895, 1898, 1899 και 1900 στην ουσία παρέμεινε ίδιος και σε ισχύ έως και το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου.¹⁵

Τα σημαντικότερα σημεία του Νόμου του 1890 είναι τα εξής: 1. Η Σύνοδος των αρχιερέων είναι η ανώτατη εκκλησιαστική Αρχή της Σερβικής Εκκλησίας. Αποτελείται από τον μητροπολίτη Βελιγραδίου, ο οποίος είναι ο πρόεδρος αυτής, και μέλη τέσσερις (4) επισκόπους. 2. Η Σύνοδος συνέρχεται μία φορά καθ' έτος, λαμβάνει κατά πλειοψηφία αποφάσεις και έχει ευρύτερες αρμοδιότητες, όπως για εκλογές και δικαστικές υπο-

¹³ **Теодосије Мраовић**, βλ. **Сава** епископ Шумадијски, *Српски Јерарси од деветог до двадесетог века*, Београд 1996, стр. 489-490.

¹⁴ **Αθ. Αγγελόπουλος**, *Η Σερβική Ορθόδοξος Εκκλησία*, ο.αν., σ. 58-59.

¹⁵ **Ђ. Слјепчевић**, *Историја Српске Православне Цркве*, књ. II, ο.αν., стр. 414-415.

θέσεις αρχιερέων και διαιτητικό ρόλο μεταξύ των επαρχιών. 3. Το εκλεκτορικό σώμα για την εκλογή του μητροπολίτη είναι ευρύ.¹⁶ Ο μητροπολίτης είναι αρμόδιος και επιβλέπει την ενότητα των αρχιερέων, τις Εκκλησιαστικές Σχολές και τον εκκλησιαστικό τύπο. 4. Οι αρχιερείς εκλέγονται από την Σύνοδο και έχουν όλα τα δικαιώματα των δημοσίων υπαλλήλων. Κάνουν απολογισμό της δράσης τους μία φορά καθ' έτος. 5. Κάθε επαρχία έχει το δικό της τριμελές ή πενταμελές Εκκλησιαστικό Δικαστήριο με αρμοδιότητες που αφορούν την τοπική επαρχία, όπως τα διαζευκτήρια, τα παραπτώματα των κληρικών και την εκκλησιαστική περιουσία κινητή και ακίνητη. 6. Το Ανώτατο Πνευματικό Δικαστήριο αποτελείται από τον επίσκοπο, ο οποίος προεδρεύει, έναν αρχιμανδρίτη, τέσσερις (4) κληρικούς, τον γραμματέα και τον γραφέα. 7. Η κάθε επαρχία διαιρείται σε ενορίες με επικεφαλής πρωτοπρεσβύτερο. 8. Οι αποφάσεις της Συνόδου έχουν ισχύ νόμου αφού πρώτα υπάρξει πρόταση του υπουργού Παιδείας προς το Υπουργικό Συμβούλιο, το οποίο και είναι το μόνο αρμόδιο να εγκρίνει ή να απορρίψει κάποια. Από αυτό το τελευταίο σημείο διαπιστώνουμε ότι οι σχέσεις Κράτους - Εκκλησίας ήταν σε άμεση εξάρτηση, διότι όλες οι εκκλησιαστικές Αρχές βρισκόνταν υπό την επίβλεψη του υ-

¹⁶ Περιλαμβάνει όλους τους αρχιερείς, αρχιμανδρίτες και πρωτοπρεσβύτερους, τον πρόεδρο και αντιπρόεδρο της Βουλής, τους προέδρους του Συμβουλίου του Κράτους και του Ανώτατου Εκλεκτικού Σώματος, τον πρύτανη του Πανεπιστημίου και τον Διευθυντή της Εκκλησιαστικής Σχολής Βελιγραδίου.

πουργού Παιδείας και θα παραμείνουν έτσι έως την ανασύσταση του Σερβικού Πατριαρχείου, το έτος 1920.

Ο Μιχαήλ συνέχισε το πλούσιο έργο του και την οργάνωση της Εκκλησίας, έως το Φεβρουάριο του 1898 όταν και απεβίωσε. Τον διαδέχθηκε ο Ιννοκέντιος Παύλοβιτς (1898-1905) και αυτόν ο Δημήτριος Παύλοβιτς (1905-1930), ο οποίος είναι και ο πρώτος πατριάρχης του ανασυσταθέντος Σερβικού Πατριαρχείου, το έτος 1920. Από πλευράς Μιχαήλ, το σπουδαιότερο γεγονός, κατά την διάρκεια της αρχιερατείας του, ήταν η ανακήρυξη της Σερβικής Εκκλησίας σε αυτοκέφαλη, με Συνοδικό Τόμο, στις 20 Οκτωβρίου του 1879.

2. Το αυτοκέφαλο καθεστώς του 1879

Μετά την Συνθήκη του Βερολίνου, καλοκαίρι του 1878, η Σερβία και το Μαυροβούνιο απέκτησαν την πλήρη πολιτική ανεξαρτησία τους. Μάλιστα η Σερβία απέσπασε και σημαντικές εδαφικές παραχωρήσεις συμπεριλαμβανομένης της πόλεως της Νύσσης, των Βρανίων, του Πίροτ και της Τόπλιτσας. Η πολιτική αυτή εξέλιξη επηρέασε και την εκκλησιαστική κατάσταση στην χώρα. Πλέον η Σερβία ήταν ανεξάρτητο κράτος και λόγω τούτου διέθετε την βασική προϋπόθεση για να αιτηθεί στο Οικουμενικό Πατριαρχείο να της παραχωρήσει το καθεστώς του αυτοκεφάλου. Άλλωστε και η θεμελιώδης κανονική Αρχή του Ιερωτάτου Φωτίου, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (+893)

ορίζει: «*Τά Ἐκκλησιαστικά καί μάλιστα γε τά περί τῶν ἐνοριῶν δίκαια ταῖς πολιτικαῖς ἐπικρατεῖαις καί διοικήσεσι συμμεταβάλλεσθαι εἴωθεν...*». Το Σερβικό κράτος και η Εκκλησία του πληρούσαν όλες τις προϋποθέσεις για την απόκτηση του Αυτοκεφάλου. Α) Υπήρχε για την Σερβία η οριοθέτηση μίας γεωγραφικά καθορισμένης διοικητικής περιοχής. Β) Το κυρίαρχο κράτος. Γ) Οι εκκλησιαστικές και ποιμαντικές ανάγκες. Δ) Η εσωτερική αυτάρκεια της Σερβικής Εκκλησίας για την ορθή οργάνωση του εκκλησιαστικού βίου. Ε) Η βούληση του ποιμνίου. ΣΤ) Η αίτηση αποκτήσεως του αυτοκεφάλου ήταν επιθυμία του συνόλου των επισκόπων. Ζ) Η συγκατάθεση της Μητρος Εκκλησίας, δηλαδή του Οικουμενικού Πατριαρχείου, το οποίο έβλεπε θετικά μια τέτοια εξέλιξη. Και για την ολοκλήρωση όλων των ανωτέρω απαιτείτο και η πανορθόδοξη αναγνώριση για την οποία θα φρόντιζε το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Την περίοδο αυτή στον θρόνο του Οικουμενικού Πατριαρχείου βρισκόταν ο σπουδαίος ιεράρχης Ιωακείμ Γ' (1878-1884), ο οποίος ήταν γνώστης της κατάστασης που επικρατούσε στην Χερσόνησο του Αίμου και έτοιμος να προβεί σε κάθε απαραίτητη ενέργεια και αλλαγή προς όφελος της Εκκλησίας. Από την πλευρά της Σερβίας μητροπολίτης Βελιγραδίου ήταν ο εξίσου σπουδαίος ιεράρχης Μιχαήλ Γιοβάνοβιτς, για τον οποίο μιλήσαμε στην προηγούμενη ενότητα. Και το τρίτο εμπλεκόμενο πρόσωπο στην εξέλιξη των πραγμάτων ήταν ο ηγεμόνας Μίλος Ομπρένοβιτς (1868-1889). Χάρη λοιπόν στα ανωτέρω τρία πρό-

σωπα οι διαδικασίες για την απόκτηση του αυτοκεφάλου προχώρησαν ιδιαίτερα σύντομα.¹⁷

Ο ηγεμόνας Μίλος απέστειλε στον Οικουμενικό Πατριάρχη επιστολή, στις 27 Απριλίου του 1879, ζητώντας να παραχωρηθεί στην Σερβική Εκκλησία η ανεξαρτησία. Αιτιολόγησε την πράξη αυτή λέγοντας ότι η Σερβία «απέκτησε πλήρη ανεξαρτησία και επέκταση των συνόρων της». Λίγο διάστημα αργότερα, στις 4 Μαΐου του 1879, και ο μητροπολίτης Μιχαήλ απέστειλε επιστολή προς τον Οικουμενικό Πατριάρχη με το ίδιο αίτημα. Μάλιστα στην επιστολή ο Μιχαήλ ζητούσε και κάτι επιπλέον. Να ρυθμιστεί εκκλησιαστικά και το ζήτημα των τεσσάρων επαρχιών που προσαρτήθηκαν στην Σερβία. Οι επαρχίες Νύσσης, Βρανίων, Πίροτ και Τόπλιτσας, ανήκαν προηγουμένως στην Βουλγαρική Εξαρχία. Στην επιστολή ο Μιχαήλ παρακαλεί τον Οικουμενικό Πατριάρχη να συγχωρήσει όσους ανήκαν στην Βουλγαρική Εξαρχία και είχαν μετανοήσει και επιθυμούσαν να ενωθούν με την Σερβική Εκκλησία.

Το Οικουμενικό Πατριαρχείο θεωρώντας ότι με τις δύο ανωτέρω επιστολές εκφραζόταν η ελεύθερη βούληση του σερβικού λαού, εξέδωσε, στις 20 Οκτωβρίου του 1879, Συνοδικό Τόμο, με τον οποίο η Σερβική Εκκλησία κηρυσσόταν «αυτοκέφαλη, ανεξάρτητη και αυτοδιοίκητη» και τα όρια της δικαιοδοσίας της ταυτίζονταν με τα πολιτικά, συμπεριλαμβανομένων και

των προσαρτηθέντων τεσσάρων περιοχών.¹⁸ Συγκεκριμένα ο Τόμος μεταξύ άλλων αναφέρει: «*Ἀπεφηνάμεθα ἵνα ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς σερβικῆς Ἡγεμονίας ἢ τέως διὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βελιγραδίου καὶ μητροπολίτου Σερβίας ἔχουσα τὴν κανονικὴν ἐξάρτησιν καὶ ἀναφορὰν εἰς τὸν καθ' ἡμᾶς ἀγιώτατον ἀποστολικὸν καὶ πατριαρχικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως, μετὰ τῶν ἀρτίως προσαρτηθειῶν αὐτῇ ἐπαρχιῶν καὶ διαμερισμάτων, ἦτοι σύμπασα ἢ ἐν τοῦς ὁρίοις τῆς πολιτικῆς καὶ χωρογραφικῆς μεγαλυνηθείσης καὶ τέλεον ἀνεξαρτηθείσης Ἡγεμονίας τῆς Σερβίας ἐμπεριλαμβανομένη Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, κεφαλὴν ἔχουσα ὡς καὶ ἅπασα ἡ Ὀρθόδοξος Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία τὸν Θεάθρωπον Κύριον καὶ Σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὑπάρχη τοῦ λοιποῦ κανονικῶς αὐτοκέφαλος, ἀνεξάρτητος καὶ αὐτοδιοίκητος, πρῶτον ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς πράγμασι καὶ πρόεδρον αὐτῆς ἔχουσα καὶ ἐπιγιγνώσκουσα τὸν ἀρχιεπίσκοπον Βελιγραδίου καὶ μητροπολίτην Σερβίας ἔχοντα περὶ ἑαυτὸν Σύνοδον κατὰ τοὺς ἱεροῦς κανόνας συγκροτουμένην ἐκ τῶν ἀρχιερέων τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτῆς περιφερείας καὶ μετ' αὐτοῦ κυβερνώσαν τὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἡγεμονίας ἐλευθέρως τε καὶ ἀκωλύτως ἀπὸ πάσης ἄλλης ἐπεμβάσεως καὶ*

¹⁷ **Н. Дучић**, *Историја српске православне цркве*, ο.αν., 230-235.

¹⁸ Τα σημαντικότερα σημεία του Τόμου, βλ. **Αθ. Αγγελόπουλος**, «Σύντομος ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας», *ανάτυπο από την Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια* 11, Αθήνα 1967, σσ. 30-33.

ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ὡς οἱ Θεῖοι καὶ ἱεροὶ διακελεύονται κανόνες».¹⁹

Ὡς ἔνδειξη του ιστορικοῦ δεσμοῦ μεταξύ των δύο Εκκλησιῶν, Οικουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ Εκκλησίας Σερβίας, οριζόταν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βελιγραδίου καὶ μητροπολίτης Σερβίας νὰ μνημονεύει στα ἱερά δίπτυχα τους Πατριάρχες καὶ νὰ λαμβάνει τὸ ἅγιο Μύρο ἀπὸ τὸ Οικουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Επίσης, ὁ Συνοδικὸς Τόμος δέχεται νὰ ἐνταχθοῦν στὴν Σερβικὴ Εκκλησία, λαϊκοὶ καὶ κληρικοὶ τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας, ἀπὸ τις ἐπαρχίες που προσαρτήθηκαν στὸ σερβικὸ κράτος, ἀρκεῖ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴ καὶ ἀποδοχὴ τους νὰ τηρηθοῦν οἱ κανονικὲς ἐκκλησιαστικὲς διατάξεις. Ἔτσι, με τὸν ἀνωτέρω Τόμο ἡ Σερβικὴ Εκκλησία ἀπέκτησε τὴν ἀνεξαρτησία της καὶ ἀυξήθηκε ἐδαφικὰ ἡ δικαιοδοσία της.

3. Ἡ ἀνασύσταση τοῦ Σερβικοῦ Πατριαρχείου (1920)

Τὴν 1^η Δεκεμβρίου τοῦ 1918, ἔχουμε τὴν ἰδρυση τοῦ Βασιλείου των Σέρβων, Κροατῶν καὶ Σλοβένων.²⁰ Με τὴν πράξη αὐτὴ τὸ σύνολο σχεδὸν των Σέρβων βρέθηκε ἐνωμένο γιὰ πρώτη

¹⁹ Πατριαρχικὸς καὶ Συνοδικὸς Τόμος, ἔτους 1879, περὶ παραχωρήσεως αυτοκεφάλου καθεστώτος στὴ Σερβικὴ Εκκλησία.

²⁰ Επίσημα ἔγγραφα γιὰ τὴν πορεία ἕως τὴν ἰδρυση τοῦ Βασιλείου των Σέρβων, Κροατῶν καὶ Σλοβένων, βλ. **Dokumenti o postanku kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914-1919**, (sabrao: Ferdo Šišić), Zagreb 1920.

φορὰ μετὰ τὸ 1459, σὲ ἓνα ἐνιαίῳ κράτος.²¹ Αὐτὸ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νὰ δρομολογηθοῦν καὶ ἀντίστοιχες ἐξελίξεις στὴν Σερβικὴ Εκκλησία, διότι οἱ παλαιὲς μητροπόλεις καὶ ἐπισκοπὲς τοῦ Πεκίου βρέθηκαν στὸ ἐδαφος ἐνὸς ἐνιαίου κράτους καὶ στὴν δικαιοδοσία μιᾶς κεντρικῆς ἐξουσίας. Τα ἀνεξάρτητα, λοιπὸν, ἐκκλησιαστικὰ τμήματα στὸ νεοϊδρυθέν Βασίλειο των Σέρβων, Κροατῶν καὶ Σλοβένων ἦταν: 1. Ἡ μητρόπολη Καρλοβακίων με ἐπτὰ ἐπαρχίες, ἡ ὁποία περιελάμβανε ὅλους τους Σέρβους Ὀρθοδόξους στὴν Ουγγαρία, Κροατία καὶ Σλαβονία. 2. Ἡ μητρόπολη Μαυροβουνίου καὶ Παραθαλασσίας με τρεῖς ἐπαρχίες. 3. Ἡ μητρόπολη Δαλματίας καὶ Καττάρου με δύο ἐπαρχίες. 4. Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Βελιγραδίου με ἐπτὰ ἐπαρχίες. 5. Ἡ μητρόπολη Βοσνίας καὶ Ερζεγοβίνης με τέσσερις ἐπαρχίες. 6. Οἱ τέσσερις μητροπόλεις τῆς Βορείου Μακεδονίας καὶ οἱ δύο τῆς Παλαιᾶς Σερβίας.²²

²¹ Ἔως τους Βαλκανικοὺς πολέμους καὶ τὸν Α' Παγκόσμιον πόλεμον ἡ πλειοψηφία των Σέρβων διαβίωνε ἐκτὸς τοῦ μικροῦ ἐλεύθερου περιγικιπᾶτου τῆς Σερβίας (1878) καὶ τοῦ ἐλεύθερου Μαυροβουνίου (1878): στὴν Παλαιὰ Σερβία, στὸ Κοσσυφοπέδιο, στὴν Ἄνω Μακεδονία, στὴν Ἀλβανία, στὴν Κροατία, στὴν Σλαβονία, στὴν Σλοβενία, στὴν Βοσνία, στὴν Ερζεγοβίνη, στὴν Δαλματία καὶ στὴν Βοϊβοντίνια. Ὅλες αὐτὲς οἱ περιοχὲς βρισκόνταν ἐντὸς τῆς Αυστρο-ουγγαρίας καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς αυτοκρατορίας.

²² Οἱ μητροπόλεις τῆς Βορείου Μακεδονίας (Δεβρών καὶ Βελισσού, Πελαγονίας, Πρεσπῶν καὶ Αχρίδος, Στρωμνίτσης καὶ τμήμα τῆς ἐπισκοπῆς Πολυανῆς) καὶ τῆς Παλαιᾶς Σερβίας (Σκοπιῶν καὶ Ρασκοπριζρένης) ἀπὸ τῆς καταργήσεως τοῦ Πατριαρχείου Πεκίου

Επιθυμία των Σέρβων ήταν να ξαναενωθεί η Εκκλησία τους. Απέμενε μόνο η συνεννόηση ανάμεσα στους αρχιερείς και η κοινοποίηση της αποφάσεως στο Οικουμενικό Πατριαρχείο. Έτσι εκπρόσωποι της αρχιεπισκοπής Βελιγραδίου και των μητροπόλεων Καρλοβακίων και Μαυροβουνίου συνήλθαν, από τις 24 έως τις 28 Μαΐου του 1919, στην πόλη του Καρλοβακίου και αποφάσισαν να προχωρήσουν στην ένωση όλων των σερβικών εκκλησιαστικών επαρχιών.²³ Για τις πρώτες ανάγκες συγκροτήθηκε μία προσωρινή αρχιερατική Σύνοδος με πρόεδρο τον μητροπολίτη Μαυροβουνίου Μητροφάνη. Επόμενο βήμα ήταν η Σύνοδος αυτή να έλθει σε επαφή με τούς εκπροσώπους των σερβικών επαρχιών που υπάγονταν σε ξένη δικαιοδοσία. Αυτό αφορούσε την μητρόπολη Βουκοβίνας-Δαλματίας, η οποία υπαγόταν στην Ρουμανική Εκκλησία, την μητρόπολη Βοσνίας και Ερζεγοβίνης και τις επαρχίες της Παλαιάς Σερβίας και Βόρειας

(1766) έως και την απελευθέρωσή τους από τους Οθωμανούς υπάγονταν κανονικά στο Οικουμενικό Πατριαρχείο. Το έτος 1870, οι Βούλγαροι κατόρθωσαν να αποκτήσουν από την Πύλη καθεστώς αυτόνομης εκκλησιαστικής Εξαρχίας και απέσπασαν μεταξύ άλλων και τις περιοχές: Νύσσα, Πίροτ, Βράνιε, Σκόπια, Μοναστήρι, Βελεσσά και Στρωμνίτσα. Όμως, το έτος 1872, καταδικάστηκε η Βουλγαρική Εξαρχία, από την Μεγάλη Σύνοδο της Κωνσταντινουπόλεως, ως σχισματική για τον εθνικιστικό χαρακτήρα της.

²³ **Ћ. Слјепчевић**, *Историја Српске Православне Цркве*, књ. II, ο.α.ν., стр. 557.

Μακεδονίας, οι οποίες υπάγονταν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Έχοντας λοιπόν την συγκατάθεση όλων των σερβικών επαρχιών, τον Αύγουστο του 1919, εξαμελής πολιτική και εκκλησιαστική, αντιπροσωπία μετέβη στην Κωνσταντινούπολη και ζήτησε την ανασύσταση του Σερβικού Πατριαρχείου και την κανονική χειραφέτηση όλων των επαρχιών του Βασιλείου, που βρίσκονταν υπό την κανονική δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου.²⁴ Το Οικουμενικό Πατριαρχείο εξέφρασε αρχικά ορισμένες επιφυλάξεις κυρίως για τις επαρχίες τις οποίες θα απώλυε.²⁵ Όμως μετά από σχετικές διαπραγματεύσεις επικύρωσε την ένωση των διαφόρων τμημάτων της Σερβικής Εκκλησίας σε μία κεντρική διοίκηση. Περί αυτού εξεδόθη Συνοδική Απόφαση από την Πατριαρχική Σύνοδο, στις 18 Μαρτίου του 1920, την οποία υπέγραφε ο Τοποτηρητής του Οικουμενικού Θρόνου και μητροπολίτης Προύσης Δωρόθεος.²⁶

²⁴ **Εκκλησιαστική Αλήθεια (ΕΑ)**, έτος ΛΘ, αρ. 23, 14 Αυγούστου 1919, σ. 185.

²⁵ Το Οικουμενικό Πατριαρχείο απώλεσε τις εξής μητροπόλεις: Σκοπίων, Ρασκοπριζρένης, Δεβρών και Βελεσσού, Πελαγονίας, Πρεσπών και Αχρίδας, Στρωμνίτσης, Ερσεκίου, Βόσνης, Σβορνικού, Μπανιαλούκας και Μπίχατς, τμήμα της επαρχίας Βοδενών και την επισκοπή Πολυανής.

²⁶ **Αθ. Αγγελόπουλος**, «Το εκκλησιαστικό καθεστώς των Μητροπόλεων της Βορείου Μακεδονίας από του 1913 μέχρι σήμερα», *Μακεδονικά*, 15, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 31.

Η πράξη της ένωσης και η ανακήρυξη σε Πατριαρχείο επικυρώθηκε με απόφαση, στις 17 Ιουνίου του 1920, από την πολιτεία και τον αντιβασιλέα της Σερβίας Αλέξανδρο.²⁷ Έτσι, στις 12 Σεπτεμβρίου του 1920, ημέρα της εορτής πάντων των Σέρβων αγίων, στην πόλη του Καρλοβακίου πραγματοποιήθηκε και η επίσημη ανακήρυξη της ενώσεως «πάντων των επί μέρους ανεξαρτητών εκκλησιαστικών τμημάτων σε ένα Σερβικό Ορθόδοξο Πατριαρχείο», κεφαλή του οποίου είναι πατριάρχης, ο οποίος αποκαλείται «Αυτού Αγίου» και τιτλοφορείται «Αρχιεπίσκοπος Πεκίου, Μητροπολίτης Βελιγραδίου – Καρλοβακίου και Πατριάρχης των Σέρβων». Δεκαέξι (16) ημέρες αργότερα η Σύνοδος της Σερβικής Εκκλησίας εξέλεξε τον μητροπολίτη Βελιγραδίου Δημήτριο Παύλοβιτς για Πατριάρχη.²⁸ Ακολούθησε πανηγυρική ενθρόνιση, στις 31 Οκτωβρίου του 1920, στον Καθεδρικό Ναό του Βελιγραδίου και στο Πέκιο, στις 28 Αυγούστου του 1924, ανακηρύχθηκε κανονικός διάδοχος των πατριαρχών του Θρόνου του Πεκίου.

Περί της ενώσεως και ανασυστάσεως του Πατριαρχείου Σερβίας εστάλησαν ενημερωτικές επιστολές προς τούς προκαθημένους όλων των Ορθοδόξων Εκκλησιών. Το Οικουμενικό

Πατριαρχείο αυτήν την περίοδο (1919-1921) βρισκόταν σε εμπερίστατη κατάσταση και έτσι καθυστέρησε να απαντήσει. Η απάντηση ήρθε από τον νέο Οικουμενικό Πατριάρχη Μελέτιο Δ΄, στις 19 Φεβρουαρίου του 1922,²⁹ αναγνωρίζοντας τις ανωτέρω πράξεις των Σέρβων και λίγο αργότερα, στις 2 Απριλίου του 1922, πατριαρχική αντιπροσωπία με επικεφαλής τον μητροπολίτη Γερμανό Καραβαγγέλη μετέβη στο Βελιγράδι όπου εντός του Καθεδρικού Ναού παρέδωσε τον Συνοδικό Τόμο «περί Ανασυστάσεως του Σερβικού Πατριαρχείου».³⁰ Στην συνέχεια το Πατριαρχείο Σερβίας αναγνώρισαν και τα άλλα Πατριαρχεία της Ανατολής.

Βιβλιογραφία

1. Πηγές

Πατριαρχικός και Συνοδικός Τόμος, έτους 1831, περί εσωτερικής διοικητικής αυτονομίας της Σερβικής Εκκλησίας με διατήρηση δικαιώματος της εποπτείας από το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

²⁷ **Ђ. Слјепчевић**, *Историја Српске Православне Цркве*, књ. II, ο.αν., стр. 559.

²⁸ Σχετικά με τον τρόπο εκλογής του Δημήτριου η Κυβέρνηση της Σερβίας δεν ήταν σύμφωνη. Έτσι, επαναλήφτηκε η εκλογή από ειδικό εκλεκτορικό κληρολαϊκό σώμα και από τους τρεις υποψηφίους που πρότεινε η Σύνοδος εξέλεγε πάλι ο Δημήτριος.

²⁹ **Πατριαρχικός και Συνοδικός Τόμος, έτους 1922**, περί ανασυστάσεως της «Αυτοκεφάλου Ηνωμένης Ορθοδόξου Σερβικής Εκκλησίας του Βασιλείου των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων. (ΕΑ, έτος ΜΒ, αρ. 15, 16 Απριλίου 1922, σσ. 170-171).

³⁰ **ΕΑ**, έτος ΜΒ, αρ. 14, 9 Απριλίου 1922, σσ. 165-166. & **ΕΑ**, έτος ΜΒ, αρ. 15, 16 Απριλίου 1922, σσ. 170-171.

Πατριαρχικός και Συνοδικός Τόμος, έτους 1879, περί παραχωρήσεως αυτοκεφάλου καθεστώτος στη Σερβική Εκκλησία.

Πατριαρχικός και Συνοδικός Τόμος, έτους 1922, περί ανασυστάσεως της «Αυτοκεφάλου Ηνωμένης Ορθοδόξου Σερβικής Εκκλησίας του Βασιλείου των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων. (ΕΑ, έτος ΜΒ, αρ. 15, 16 Απριλίου 1922, σσ. 170-171).

Dokumenti o postanku kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914-1919, (sabrac: Ferdo Šišić), Zagreb 1920.

2. Μελέτες - Άρθρα

Αγγελόπουλος Αθ., *Η Σερβική Ορθόδοξος Εκκλησία στο παρελθόν και στο παρόν. Ο Κόσμος της Ορθοδοξίας*, Θεσσαλονίκη 1984.

Αγγελόπουλος Αθ., «Το εκκλησιαστικό καθεστώς των Μητροπόλεων της Βορείου Μακεδονίας από του 1913 μέχρι σήμερα», *Μακεδονικά*, 15, Θεσσαλονίκη 1975.

Λόης Γεώρ. Νεκ., *Ο Πατριάρχης των Σέρβων Γερμανός Βίος-Δράση (1958-1990)*, Θεσσαλονίκη 2007.

Λόης Γεωρ. Νεκ., *Οι προκαθήμενοι της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας. Από τον Άγιο Σάββα Νεμάνια (1219) μέχρι σήμερα*, Θεσσαλονίκη 2008.

Ταρνανίδης Ιωάν., *Ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1982.

Βαταковић Душан, *Нова Историја Српског Народа*, Београд 2000.

Веселиновић Р., *Историја српске цркве са народном историјом*, књ. II, Београд 2004.

Грујић Рад., *Православна Српска Црква*, Београд 1921.

Дучић Н., *Историја српске православне цркве*, Београд 1894.

Живорад Јанковић, *Српска црква 1219-1920*, Београд 2006.

Илић А., *Петар Јовановић митрополит београдски. Његов живот и рад 1833-1859*, по архивским изворима, Београд 1911.

Поповић Радомир, *Српска Црква у историји. Збирка студија из историје Српске Православне Цркве*, Београд 2007.

Пузовић П., *Српска Православна Црква – Прилози за историју 2*, Београд 2000.

Сава епископ Шумадијски, *Српски Јерарси од деветог до двадесетог века*, Београд 1996.

Слијепчевић Ђ., *Историја Српске Православне Цркве*, том I-II-III., Београд 1962.